UDK 811.163.42'36(091)
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 2. IX. 2005.
Prihvaćen za tisak 14. XII. 2005.

Barbara Štebih
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
bstebih@ihjj.hr

KAJKAVSKA GRAMATIKA IVANA VITKOVIĆA

U radu se prikazuje rukopisna gramatika Ivana Vitkovića *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deütschen Jugend verfasset* iz 1779. godine. Razmatra se struktura gramatike, jezik koji se u njoj opisuje, gramatici dodan aneksni rječnik te mjesto te gramatike među ostalim kajkavskim gramatikama.

1. Uvod

U drugoj polovini 18. i prvoj polovini 19. stoljeća javlja se čitav niz kajkavskih gramatika. Pod pojmom *kajkavske gramatike* u kroatistici se podrazumijevaju dvije skupine gramatika: gramatike koje daju opis kajkavskoga književnoga jezika[1], a metajezik im je hrvatski ili njemački (npr.Vitkovićeva *Gründe der kroatischen Sprache* (1779), Szentmártonyjeva *Einleitung zur kroatischen Sprache für Teutsche* (1783)*,* Kornigova *Kroatische Sprachlehre* (1795)*,* Matijevića *Horvatska gramatika oder kroatische Sprachlehre* (1810)*, Jezičnica horvatsko-slavonska* (1826) Đurkovečkoga i 1837. objavljena Kristijanovićeva *Grammatik der kroatischen Mundart*)[2] te gramatike čiji je metajezik kajkav-

[1] Pod pojmom *kajkavski književni jezik* podrazumijeva se polifunkcionalni, normirni, stilistički diferencirani anorganski govor koji je u razdoblju od 16. st. pa do stvaranja književnog jezika na štokavskoj osnovi na području središnje Hrvatske (triju županija: Zagrebačke, Varaždinske i Križevačke) imao ulogu standardnoga jezika.

[2] Kao što je iz navedenih naslova gramatika vidljivo, kajkavski pisci jezik kojim pišu nazivaju *slovenskim* (autori 16. i 17. stoljeća kao što su Pergošić, Vramec, Krajačević) ili *horvatskim* (svi pisci 18. i 19. st). Detaljnije o nazivima za kajkavski književnijezik u prošlosti te u suvremenoj literaturi usp. Stolac, 1995.

ski književni jezik, a koje daju gramatički opis nekoga drugog jezika (kao što su kajkavska izdanja Alvaresove gramatike ili gramatike njemačkoga jezika – Rajspova *Nemska gramatika oder Anfangsgründe der deutschen Sprachkunst zum Gebrauche der Croatischen Jugend* iz 1772. i *Anleitung zur deutschen Sprache* iz 1780. čije autorstvo još nije utvrđeno). Stoga u literaturi dvije gramatike dobivaju epitet «prve kajkavske gramatike»: Rajspova[3] kajkavskim metajezikom pisana njemačka gramatika objavljena 1772. i Vitkovićeva rukopisna gramatika iz 1779, u kojoj se njemačkim metajezikom daje gramatički opis kajkavskoga književnog jezika. Upravo pojava Vitkovićeve gramatike 1779., prema periodizaciji Josipa Vončine, označava početak treće razvojne faze u normiranju i standardizaciji kajkavskoga književnog jezika koja je obilježena i pojavom ostalih kajkavskih gramatika te predstavlja vrhunac njegova razvoja.

Mada prve gramatičke podatke o kajkavskome nalazimo u djelu J. Ch. Jordana *De originibus slavicis* iz 1745. (prikaz nekih fonetskih i gramatičkih osobina kajkavskoga s osvrtom na kajkavsku grafiju), a dosta podataka o njemu nalazimo i u kajkavskim izdanjima Alvaresove gramatike, Vitkovićeva rukopisna gramatika predstavlja prvi sustavni gramatički prikaz kajkavskoga književnog jezika.

Premda je «gramatički opis kajkavskoga književnog jezika dugo zaostajao za njegovom leksikografskom obradom»[4] pa su glavnu ulogu pri standardizaciji kajkavskoga odigrali rječnici, jer kajkavske gramatike «izlaze prekasno da bi njihov udjel u standardizacijskim procesima bio značajan»[5], značenje je Vitkovićeve gramatike, kako za proučavanje kajkavskoga književnoga jezika, tako i za proučavanje hrvatske gramatičke tradicije uopće, neosporno.

2. Vitkovićeva gramatika

2. 1. Gramatika Ivana Vitkovića (1738–1790), isusovca i učitelja u isusovačkom kolegiju u Zagrebu, *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deütschen Jugend verfasset* (1779) jedna je od njemačkim jezikom pisanih kaj-

[3] Mada neki autori (v. Gostl, 1998) Matijevićev *Pamum granatum* smatraju prvom kajkavskom gramatikom, mi ćemo se prikloniti A. Jembrihu (1997) koji Matijevićevu knjigu smatra udžbenikom, a prvom kajkavskom gramatikom proglašava onu Rajspovu.

O neospornom dokazu Rajspova autorstva i više o ovoj «prvoj tiskanoj gramatici u gramatikološkom smislu» koja, iako je je kontrastivna, ipak predstavlja i gramatiku kajkavskoga književnog jezika vidi opširnije Jembrih, 1997.

O Rajspovoj gramatici piše i Häusler (1995).

[4] Šojat (1985: 201).

[5] Stolac (1995: 333)

kavskih gramatika namijenenih u prvome redu govornicima njemačkoga jezika koji žive u Hrvatskoj. Cilj takvih gramatika bio je da doseljenim Nijemcima olakšaju sporazumijevanje s domaćim stanovništvom.

Tako sam Vitković u uvodnom dijelu svoje gramatike određuje i namjenu i ciljnu skupinu svoje gramatike: «Weil also ein jeder seine Mutter-Sprache am meisten liebet, und schätzet, so fand ich mich auch verbunden, eben diese Pflicht meiner Croatischen Sprache zu erweisen, und selbe also auch anderen den Croaten wohl geneigten Nationen mitzutheilen, und kund zu machen; fürnämlich den jenigen, die sich in unserem lande itzt [jetzt] aufhalten, oder künftig aufhalten werden; der ursach halben habe ich auch die Gründe der Croatischen Sprache in der kürtze verfasset; meine absicht war am ersten: der Deütschen, den ich sehr vieles schuldig bin, und die sich zur besten Beförderung des gemeinen Wesen allhier befinden, zu dienen, und denselbenden Umgang mit den Croaten, so in der deütschen Sprache unerfahren sind, leichter, und angenehmer zu machen; zum zweiten habe ich auch meinen lieben Patrioten dienlich seyn wollen, und denselben eine gelegenheit geben, einige deütsche Wörter zu erlernen; sie werden wohl eine ziemliche Anzahl derselben lernen können, denn sie werden eben so viele deütsche Wörter finden, als sie Croatische lesen werden.»

2. 1. Gramatika je pisana njemačkim jezikom i goticom. Kajkavski su dijelovi pisani latinicom, starom kajkavskom grafijom, o čemu će još biti riječi.

Budući da je u središtu interesa ovoga rada ustroj Vitkovićeve gramatike, njezino mjesto među ostalim kajkavskim gramatikama kao i obilježja kajkavštine koju Vitković opisuje, nećemo se baviti osobinama njemačkog metajezika kojim je gramatika pisana. Možemo samo ponoviti nekoliko najvažnijih zaključaka S. Žepića koji je dao vrlo iscrpan prikaz jezičnih osobina Vitkovićeva njemačkoga jezika. Žepić (1995) tako zaljučuje da je Vitkovićev jezik vrlo star[6], da obiluje austrijacizmima te da se na temelju ostalih jezičnih obilježja može smatrati tipičnim gornjonjemačkim dijalektom.

2. 2. Vitkovićeva gramatika ima 289 stranica i sastoji se od 13 dijelova: *Vorwort, Von den Buchstaben und Aussprachen, Von den Nennwörtern (Nominibus) und ihren Abänderungen (Declinationibus), Von den Beywörtern und Zahlen (Adjectivis et Numeralibus), Von den Fürwörtern (Pronominibus), Von den Zeitwörtern (Verbis), Von den Mittelwörtern (Participiis), Von den Vorwörtern (Propositionibus), Von den Nebenwörtern (Adverbys), Von den Zwischenwörtern (Interjectionibus), Von den Bindewörtern (Conjuctionibus), Die Wortfü-*

[6] «Kurz, man hat den Eindruck, dass Vitković ein Deutsch schreibt, das wenigstens ein halbes Jahrhundert älter ist als das Deutsch seiner Zeit (1779).» (Žepić, 1995: 90).

gung (Syntaxis) te od aneksnog rječnika. Pojedini se dijelovi sastoje od nekoliko poglavlja obuhvaćaju pravila, paradigmatske tablice te vrlo brojne napomene.

S obzirom na strukturu gramatike, kao i metode gramatičkog opisa o kojima će još biti riječi, Vitković u potpunosti slijedi gramatičku praksu svoga doba. Naime, u uvodu spomenute kajkavske gramatike (bilo da je kajkavski književni jezik metajezik kojim su pisane ili predmet gramatičkog opisa[7]), oslanjajući se na tradiciju latinskih gramatika te njemačkih gramatika onoga vremena, imaju, uz manja odstupanja (kao što je npr. izostanak aneksnoga riječnika), istu strukturu: uvodni dio, prvi dio u kojem se obično analiziraju pojedini glasovi i grafijska rješenja, slijedi obrada promjenjivih vrsta riječi, zatim nepromjenjivih vrsta riječi, sintaksa te aneksni riječnik. U dijelu koji se bavi promjenjivim vrstama riječi prvo se obrađuju imenske riječi – imenice, pridjevi (među pridjeve ubrajaju se i brojevi), zamjenice – slijedi iscrpan opis glagolskoga sustava i, na kraju, obrada participa. U dijelu koji se bavi nepromjenjivim vrstama riječi kajkavski gramatičari iznose osobine priloga, prijedloga, veznika i uzvika. Sintaksa se u kajkavskim gramatikama obično svodi na opis rekcije, kongruencije, ponekad nalazimo informacije o redu riječi, o kategorijama svršenosti i nesvršenosti glagola, zavisnim i nezavisnim veznicima, upotrebi participa...

2. 3. Kao što je već spomenuto, za onodobne autore uobičajeno je da su svoje gramatike započinjali predgovorom. U takvim se predgovorima obično raspravljalo o podrijetlu i razvoju jezikâ, nastojalo se među njima odrediti mjesto jezika koji se opisuje te hvalilo njegove značajke.

Vitković također u kratkom predgovoru svoje gramatike, osim što određuje namjenu i ciljnu skupinu gramatike, raspravlja o podrijetlu jezika (pri tome kreće od biblijske priče o kuli babilonskoj), diplomatski zaobilazi raspravu o položaju ilirskoga jezika («... die Frage von der Illyrischen Sprache..., was selbe für eine gewisse sey? ob sie annoch ganz verharre, und welche dieselbe unter anderen sich selbsten ziemlich ähnlichen Sprachen wäre? als da sind: die Moscowitische, Polnische, Slawonische, Böhmische, Croatische, Slowakische, Dalmatische etc. Diese Frage zu beantworten überlasse ich den jenigen, welche weder an Büchern, noch an Golde Mangel haben...»), te kao jezik koji je predmetom njegova gramatičkog opisa određuje *die Croatische Sprache* čiju organsku

[7] Za potrebe ovoga rada, uz Vitkovićevu gramatiku, analizirane su i Rajspova *Nemška gramatika* (1772)*, Anleitung zur deutschen Sprache* iz 1780. godine, Szentmártonyjeva *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche* (1783)*,* Kornigova *Sprachlehre* (1795)*, Kroatisch-slawische Sprachlehre* Josipa Đurkovečkog (1826) te *Grammatik der kroatischen Mundart* (1837) Ignaca Kristijanovića.

osnovicu čini zagrebački gradski govor, a koji hvali zbog njegove ljepote («... die Croatische Sprache, als wie sie in Agram, der Haupt-Stadt in Croatien in Flor ist, die ersgebohrene Tochter der wahren Illyrischen Sprace sey; weil die selbe nämlich die lindeste, und annehmlichste unter anderen ist, wie die Italiensiche unter den übrigen Töchtern der Lateinsichen Mutter-Sprache.»).

2. 4. U prvome poglavlju svoje gramatike koje nosi naslov *Von den Buchstaben und Aussprachen* Vitković se bavi glasovnom vrijednošću pojedinih grafema ili skupina grafema u kajkavskome, a ukratko se osvrće i na uporabu akcenatskih znakova.

Na samom početku Vitković će ustvrditi da «die Buchstaben des Croatischen kommen mit den Lateinischen überein». Nastavlja s tvrdnjom da kajkavski jedino nema grafeme *q* i *x*[8].

Prema Vitkoviću kajkavski jezik ima 22 grafema (*Buchstaben*)[9] koje dijeli na *Selbstlaute* (a, e, i, o, u, ÿ) i *Mitlaute* (b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v, z). U daljnjem će tekstu autor navesti da se *ÿ* koristi samo za označavanje veznika (*ja ÿ ti*). Veznik *i* grafemom *y* početkom 18. stoljeća počinje označavati Štefan Zagrebec (1688-1742) da bi do kraja stoljeća tu praksu preuzeli i drugi kajkavski pisci[10].

Autor nastavlja s tumačenjem onih grafema ili njihovih kombinacija koje se u kajkavskome izgovaraju drugačije nego u njemačkome jeziku. Pri tome njihov izgovor uspoređuje s njemačkim izgovorom, tumači ga njemačkom grafijom i često oprimjeruje transkribirajući kajkavske riječi njemačkom grafijom. Osobita je pažnja posvećena izgovoru grafema *i, u, y* te grafema *c, s, z* i grafemskih kombinacija u kojima se javljaju.

Vitkovićevu ćemo metodu nastojati oprimjeriti njegovim fonetskim i grafijskim tumačenjem grafema *c* i kombinacija u kojima se javlja. Autor počinje s objašnjenjem kombinacije *cz* za koju kaže da se izgovara kao njemački grafem *z*. Kao primjere uz kajkavske riječi donosi i njihovu transkripciju njemačkom grafijom (*czesar – zesar, oczet – ozt, czekin – zekin*).

Slijedi tumačenje da se grafemska kombinacija *ch* izgovara kao njemačko *tsch*

[8] Zanimljivo je da i Szentmártony tvrdi kako su spomenuti grafemi u kajkavskome izvan uporabe, a u *Uputi za pravilno pisanje hrvatskih riječi* čak stoji «Prvo pravilo ti predlaže da u hrvatskom pismu ne bude mjesta slovima *ae, oe, q, w i x.*» (citirano prema Jembrih, 1997: 199). Kristijanović ih, međutim, uvrštava među *Mitlaute* kajkavskoga jezika.

[9] Kao što je vidljivo iz terminologije koju autor koristi, a opet u skladu s onodobnom gramatičkom tradicijom, kod Vitkovića se riječ *Buchstabe* odnosti i na slovo i na glas.

[10] Usp. Šojat, 1970.

(*chlovek – tschlovek*), ali navodi da neki pisci umjesto *ch* pišu *cs* (*cslovek*)[11].

Saznajemo i da se «in einigen fremden Wörtern» grafem *c* ispred *e* i *i* izgovara kao njemački grafem *z* (*Cicero, Cecilia*), dok se u nekim stranim riječima izgovara kao *k* (*Cato, Cormelius*).

Na kraju prvoga poglavlja svoje gramatike Vitković se ukratko osvrće na uporabu akcenatskih znakova. Autor razlikuje tri naglaska: *accentus acutus* (*Pészek*), *accentus gravis* (*Pràh*) te *circumflexus* za koji kaže da se javlja u najkraćim riječima i to samo u posljednjem slogu (*âk, kî*).

Ovaj se dioVitkovićeve gramatike ne razlikuje bitno, ni metodom, ni strukturom, pa čak ni primjerima, od dijelova koji se bave grafijom i izgovorom u drugim kajkavskim gramatikama (Szentmártonyjeva, Kristijanovićeva, gramatika Đurkovečkog). Zanimljivo je samo napomenuti, usporedivši Vitkovićevu metodologiju s metodologijom drugih gramatičara koji su se bavili opisom kajkavskoga književnog jezika, da je u Vitkovića bitno slabije zastupljen kontrastivan pristup. On, naime, opisujući izgovor pojedinih grafema i skupina grafema, kajkavski uspoređuje samo s njemačkim i, vrlo rijetko, latinskim jezikom, dok npr. Szentmártony i Kristijanović u svoja fonetska i grafijska tumačenja uključuju i usporedbu s češkim, grčkim, francuskim i talijanskim jezikom.

2. 5. 1. Dio u kojem se obrađuju imenice i njihove deklinacije Vitković započinje podjelom *Nennwörter (Nomina)* na *Hauptwörter (Substanitva), Beywörter (Adjectiva), Fürwörter (Pronomina)*[12]. *Hauptwörter* dalje dijeli na *eigene Namen (Nomina propria)* kao što su *Bog, Peter, Beč* i *gemeine Namen (Apellativa)* poput *hiža, ptica, vura.*

Slijedi kraći paragraf o članovima (*Geschlechtswort / Articulum*) u kajkavskome – *ov, ova, ovo.* Upravo taj paragraf svjedoči o Vitkovićevu slijepom i nekritičkom preuzimanju modela stranih gramatika.

U sljedećem paragrafu autor konstatira kako u kajkavskome postoji šest padeža, odnosno, kako ih on naziva, *nastavaka (Endung / Casus)* i dva broja, singular i plural. Vitković tako, objašnjavajući pojedine deklinacijske tipove prikazuje, u jednini i u množini, sljedeće padeže: nominativ, genitiv, dativ, akuza-

[11] Prema Šojatu (1970: 273) grafemsku kombinaciju *ch* uveo je Pergošić, a *cs* pišu samo Krajačević, Petretić i Habdelić.

U *Uputi za pravilno pisanje hrvatskih riječi* (1745), pravopisnom priručniku namijenjenom «učenim ljudima i jedino onima koji pravila ispravnog pisanja žele imati i naučiti», autor opširno raspravlja o digramima *ch* i *cs* te odbacuje prvi. Ups. Jembrih (1997: 195).

[12] Ovakva podjela imenskih riječi, očigledno preuzeta od latinske gramatičke tradicije, prisutna je u svim analiziranim kajkavskim gramatikama.

tiv, vokativ, ablativ[13] (npr. *sg. 1. ova popevka, 2. ove popevke, 3. ovi popevki, popevke, 4. ovu popevku, 5. o popevka, 6. od ove popevke; pl. 1. ove popevke, 2. oveh popevkih, 3. ovem popevkam, 4. ove popevke, 5. o popevke, 6. od oveh popevkih*).

Kao što je iz navedene paradigme vidljivo, Vitković se u prikazu kajkavskih deklinacija nekritički pridržava latinske gramatičke tradicije. Svjestan, međutim, da slijedeći latinske paradigme ne daje adekvatan opis deklinacijskog sustava kajkavskoga književnog jezika, autor to nastoji ispraviti u napomenama. Iza svake paradigmatske tablice tako slijede barem dvije napomene – u prvoj se objašnjava lokativ plurala (npr. spominje kako u trećem padežu plurala imenice ženskoga roda mogu imati i nastavak *-ah,* ali samo ako se javljaju s prijedlozima *o, po, pri, na, vu* koji odgovaraju na pitanje *wo?,* a ne *wohin?*[14]), a u drugoj instrumental (npr. autor navodi da uz prijedloge *med, pred, nad, za, z*[15] imenice ženskoga roda u jednini dobivaju nastavak *-um,* a u množini nastavak *-ami*).

Ostali pisci kajkavskih gramatika u svojim prikazima deklinacija također se oslanjaju na latinsku i onodobnu njemačku gramatičku tradiciju. Rajsp u svojoj njemačkoj gramatici tako razlikuje 5 padeža (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ i ablativ), a u *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780) govori se o 6 padeža (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ i ablativ). Autori koji u svojim gramatikama opisuju kajkavski književni jezik (Szentmártony, Kornig, Đurkovečki, Kristijanović), za razliku od Vitkovića, kao jedan od kajkavskih padeža u deklinacijsku paradigmu uključuju i instrumental, a jedino još Đurkovečki u svojoj gramatici prikazuje i ablativ.

Deklinaciju imenica Vitković dijeli na tri promjene ovisno o dočetku imenice, pa tako razlikuje a-deklinaciju, o/e-deklinaciju i deklinaciju imenica sa suglasničkim dočetkom.

Budući da smo već opisali Vitkovićevu metodu prikaza deklinacija (6 padeža u jednini i množini, objašnjenje lokativa množine i instrumentala u napomenama) i da nas prvenstveno zanimaju padežni nastavci koje navodi te njihova tipičnost ili atipičnost za kajkavski književni jezik, u našem ćemo komentaru Vitkovićeve padežne nastavke donositi redoslijedom uobičajenim u suvremenim hrvatskim gramatikama[16].

---

[13] Umjesto ablativa, koji u kajkavskome književnom jeziku ne postoji, autor u biti prikazuje prijedložni genitiv.

[14] Iz spomenute je napomene vidljivo da Vitković, koristeći kontrastivnu metodu, tj. objašnjavajući razliku između kajkavskoga dativa i lokativa dovodeći je u korelaciju s njemačkim *Wechselpronomina,* svoju gramatiku želi učiniti što razumljivijom govornicima njemačkoga jezika.

[15] Autor napominje da imenice uz prijedloge *med, pred, po, za* navedene nastavke imaju samo ako odgovaraju na pitanje *wo*, a ne *wohin.*

[16] Ablativ ćemo, opet u skladu sa suvremenim gramatičkim opisom, izostaviti.

2. 5. 2. U Vitkovićevoj se gramatici prvo prikazuje a-deklinaciju te se kao primjer donosi promjenu imenice *popevka*. Nastavci koje Vitković navodi (*sg.* N *-a*, G *-e*, D *-i*, *-e*, A *-u*, V *-a*, L *-i*, *-e*, I *-um*, pl. N *-e,* G *-ih*, *Ø*, D *-am*, A *-e*, V *-e*, L *-ah*, I *-ami*) tipični su kajkavski nastavci. Naime, nastavci a-deklinacije jedinstveni su za čitavo razdoblje postojanja kajkavskoga književnog jezika, a jedine su iznimke dativ i lokativ jednine, odnosno genitiv množine. Za dativ i lokativ jedine već u najranijim kajkavskim tiskanim tekstovima nalazimo alternaciju nastavaka *-e* i *-i,* dok se za genitiv plurala tipičnijim nastavkom za kajkavski književni jezik smatra Ø[17].

U jednoj od napomena uz prikaz a-deklinacije autor navodi i nekoliko imenica koje odudaraju od uzorka: imenice *ovca, puška, dekla* tako imaju genitiv plurala *ovac, pušak, dekel* ili *deklih.*

2. 5. 3. Drugoj u Vitkovićevoj gramatici prikazanoj promjeni pripadaju imenice srednjega roda. Donose se dva uzorka padežne promjene – *dvorenje* i *kolo* (sg. N *dvorenje, kolo,* G *-a*, D *-u*, A *-e*, *-o*, V *-e*, *-o*, L *-u*, I *-em*, pl. N *-a*, G - *Ø*, D *-em*, A *-a*, V *-a*, L *-ah*, *-eh*, *-ih*, I *-i*, *-mi*). Nastavci koji se navode tipični za kajkavski književni jezik.

Uočljivo je, međutim, da za instrumental jednine Vitković donosi samo nastavak *-em*, a ne i nastavak *-om*, što je neobično jer se u kajkavskom književnom jeziku u imenica srednjega roda inače strogo razlikuju palatalne i nepalatalne osnove[18].

Za genitiv plurala Vitković bilježi samo osnovne i najtipičnije oblike bez nastavka, a nastavak *-ih*, također moguć u kajkavskome književnom jeziku, ne spominje.

Šojat (1969) u svome *Kratkom navuku* analizirajući jezik starije kajkavske književnosti dolazi do zaključka da pojava preuzimanja pluralnih padežnih nastavaka imenica ženskoga roda u deklinaciju imenica srednjega roda u kajkavskome književnom jeziku nije uobičajena. Tipičnim nastavcima za dativ množine srednjega roda on smatra *-em* i *-om*, dok za nastavak *-am* u 16. stoljeću uopće nije našao potvrda, a u sljedećim stoljećima tek poneku (u Krajačevićevim *Molitvenim knjižicama* (1640) te kod Kristijanovića). Stoga začuđuje da Vitković u svojoj gramatici kao jedini nastavak za dativ plurala imenica srednjega roda navodi upravo nastavak *-am.*

Za lokativ plurala Vitković, uz redovit nastavak nepalatalnih osnova *-eh* i redovit nastavak palatalnih osnova *-ih*, navodi i rijedak nastavak *-ah*.

[17] Usp. Šojat (1969: 74).
[18] Usp. Šojat (1969: 73).

Uz frekventniji nastavak za instrumental množine *-i*, donosi se i analoški nastavak *-mi*.

Vitković nadalje upozorava kako se neke imenice srednjega roda koje u nominativu jednine završavaju na *-me* u drugim padežima proširuju za jedan slog. Kao primjer donosi deklinaciju imenice *vreme* (*vreme – na, vreme – nu*). Isto se događa i s imenicama koje završavaju na *-le* (*tele*), *-če* (*pišče*), *-še* (*marše*), *-te* (*dete*). Međutim, neke imenice koje završavaju na *-če*, kao što su *vulišče, prebivališče,* ne proširuju osnovu.

2. 5. 4. Treći deklinacijski tip, prema Vitkoviću, obuhvaća imenice koje završavaju na suglasnik. Radi se, kako sam autor objašnjava, o imenicama muškoga roda koje u genitivu dobivaju nastavak *-a* i imenicama ženskoga roda koja u genitivu dobivaju *-i.*

Kao primjer deklinacije imenica muškoga roda donosi se promjena imenice *gospodar* (sg. N *gospodar*, G *-a,* D *-u,* A *-a,* V *gospodar*, L *-u,* I *-om,* pl. N *-i,* G *-ov,* D *-om,* A *-e,* V *gospodari*, L *-eh, -ih,* I *-mi, -i*). Svi nastavci koje Vitković navodi tipični su nastavci deklinacije imenica muškoga roda u kajkavskome književnom jeziku.

U napomeni autor još navodi da neke imenice ove promjene imaju poseban vokativni oblik, tj. da dobivaju nastavak *-e* (*o gospone, o brate, o Bože*).

U sljedećoj napomeni autor donosi pravilo da imenice koje u posljednjem slogu imaju *e,* to *e* gube u svim ostalim padežima (*mest**e**r – mestra, sud**e**c – sucev, lon**e**c – loncev*). Od toga pravila izuzima imenice koje završavaju na *-čec* (*zaj**čec***), *-eg* (*herc**eg***), *-ed* (*ob**ed***), *-el* (*ang**el***) te imenice *rep – repa, svet – sveta, priatel – priatela.*

Slijedi tablica promjene imenice *stran* (sg. N *stran*, G *-i,* D *-i,* A *stran*, V *stran,* L *-i,* I *-um, -jum*, pl. N *-i,* G *-ih*, D *-am,* A *-i,* V *-i,* L *-ih, -ah,* I *-mi*). Prikazana deklinacijska paradigma ničime ne odstupa od tipične i-deklinacije u kajkavskome književnom jeziku.

2. 5. 5. Zatim se prikazuju imenice koje odstupaju od navedenih deklinacijskih tipova – bilo time što imaju posebnu promjenu (*mati, kči*), bilo time što imaju drugačije oblike u pluralu (*nebo – nebesa, oko – oči, pišče – piščenci, tele – teliči, človek – ljudi*).

Za imenice *mati* i *kči* donose se tablice promjena. Oblici koji se u njima navode tipični su kajkavski oblici. Zanimljivo je jedino da se kao oblici za dativ i lokativ jednine navodi i uobičajeni kajkavski oblik *materi* i oblik *matere* koji je u starijoj kajkavskoj književnosti prilično rijedak.

2. 5. 6. Na kraju drugoga poglavlja gramatike autor se ponovno ukratko osvrće na *član* (*Geschlechtswort*). On se, međutim, u ovom poglavlju ne bavi članom kao vrstom riječi, već daje niz naputaka kako odrediti rod imenice koja pripada trećoj deklinaciji. Ključnim za određenje roda smatra biološki rod (*ova sestra, ova Venus*). Donosi pravilo da su imenice koje završavaju na *-st* (*krepost*) ženskoga roda. Slijedi popis imenica koje završavaju na suglasnik, a ženskoga su roda (*kokoš, moč, peč, smert*).

2. 6. 1. U trećem poglavlju svoje gramatike Vitković se bavi pridjevima i brojevima[19].

Autor svoje izlaganje započinje definicijom pridjeva, tumačenjem kako, ovisno o rodu, pridjevi nemaju nastavka ili završavaju na *-a* odnosno *-o*.

Slijedi prikaz deklinacije pridjeva na uzorcima *svet gospon, sveta gospa, sveto leto*[20] (m. sg. N *svet,* G *-oga,* D *-omu,* A *-oga,* V *-i,* L *-omu,* I *-em*, pl. N *-i,* G *-eh,* D *-em,* A *-e,* L *-eh,* I *-emi*; f. sg. N *sveta,* G *-e,* D *-oj,* A *-u,* V *-a*, L *-oi,* I *–-um*, pl. N *-e,* G *-eh,* D *-em,* A *-e,* V *-e,* L *-eh,* I *-emi*; n. sg. N *sveto,* G *-oga,* D *-omu,* A *-o,* V *-o,* L *-omu,* I *-em,* pl. N *-a,* G *-eh,* D *-em,* A *-a,* V *-a,* L *-eh,* I *-emi*). Nastavci koji se donose tipični su nastavci kajkavskoga književnog jezika uz iznimku da se za dativ i lokativ jednine ženskoga roda ne navodi tipičniji nastavak *-e*[21].

Slijedi odlomak u kojem se tumači kako se pridjevi ženskoga i srednjega roda izvode od pridjeva muškoga roda dodavanjem nastavaka *-a*, odnosno *-o*. Pridjevi koji u nominativu jednine muškoga roda završavaju na *-ji* (*bližnji, divji*) ili na *-či* (*domači*, zatim particip aktivni, kao npr. *ljubeči,* te komparativi, odnosno superlativi pridjeva) pridjev srednjega roda tvore dodavanjem nastavka *-e.*

Navodi se kako neki od pridjeva koji u zadnjem slogu nominativa jednine muškoga roda imaju *e,* taj samoglasnik gube u ženskom i srednjem rodu (*dober – dobra – dobro*). Jednosložni pridjevi zadržavaju glas *e* (*lep – lepa – lepo, tverd – tverda – tverdo*). Od toga se pravila izuzima pridjev *zel – zla – zlo* kao i glagolski pridjev trpni (*ljubljen – ljubljena – ljubljeno*). Donosi se i popis ostalih pridjeva koji ne gube *e* (*blažen, čerlen, dalek*).

Objašnjavajući komparaciju, autor navodi da se komparativ izvodi iz pozi-

[19] Za onodobnu gramatičku praksu uobičajeno je da se broj ne izdvaja kao posebna vrsta riječi, već ga se smatra podvrstom pridjeva. Opširinije o tome v. Lewis; Štebih (2004).

[20] Autor, kao i kod prikaza imenskih deklinacija, prikazuje šest padeža u jednini i šest u množini, a o nastavcima za instrumental saznajemo iz napomene.

[21] Istu situaciju nalazimo i u Szentmártonyjevoj i u Kristijanovićevoj gramatici. O podatku da je *-e* u spomenutim padežima češći nastavak usp. Šojat (1970).

tiva muškoga roda nastavcima *-eji, -eja, -eje* ili *-ejši, -ejša, -ejše* (*svet – sveteji* ili *svetejši*), a superlativ dodavanjem riječice *naj* u komparativu.

Vitković donosi i popis 19 nepravilnih pridjeva s jednom, dvije ili tri moguće komparativne tvorbe (*dober – bolji, mal – menjši* ili *menji*).

Osim dodavanjem spomenutih nastavaka, komparacija se može izreći i dodavanjem riječi *več, bolje, jako, krut, prek, osebujno, zesvem, potpunom* pozitivu pridjeva (*človek več, bolje vučen*).

U posljednjoj napomeni autor upozorava da se pridjevi koji završavaju na *-ki* (*bratinski, cesarski, vurgerski*) ne mogu komparirati.

2. 6. 2. Svoje bavljenje brojevima Vitković započinje navođenjem glavnih brojeva do dvadeset te objašnjenjem kako se tvore brojevi veći od dvadeset. Autor upozorava da se broj *jedan, jedna, jedno* mijenja po pridjevskoj deklinaciji kao *szvet, szveta, szveto*. Donosi se i deklinacija brojeva *dva* i *tri* koji se u kosim padežima mijenjaju po pridjevskoj promjeni u pluralu. Ostali brojevi se ne mijenjaju osim brojeva *jezero* i *milion* koji su imenice te se tako i mijenjaju.

Tvorba rednih brojeva se ne objašnjava, već se samo nabrajaju.

U sljedećim se odlomcima objašnjava tvorba distributivnih brojeva (*jeden po jeden, dva po dva, tri po tri*), zbirnih brojeva (*dvoji, troji, četveri*), priložnih brojeva (*jedenput, dvakrat, pervič, drugič*).

2. 7. Četvrto poglavlje Vitkovićeve gramatike posvećeno je zamjenicama, njihovu značenju, deklinaciji i uporabi. Vitković razlikuje 6 vrsta zamjenica[22]: osobne (*Persönliche /Personalia/*), posvojne (*Zueigende /Possesiva/*), pokazne (*Aneziegende /Demonstrativa/*), relativne (*Beziehende /Relativa/*), upitne (*Fragende /Interrogativa/*) te povratnu zamjenicu *sebe* (*Zurückführendes Fürwort / Reciprocum*).

U prvom se dijelu daju paradigme promjena svih osobnih zamjenica i povratno-posvojne zamjenice *sebe.* Uz osnovu *men-, teb-, seb-* te zamjenice u kosim padežima dobijaju nastavke imenica a-deklinacije[23].

U napomeni autor se posvećuje i zamjenici *sam* (koju, doduše, ne smatra zamjenicom, već o njoj govori kao o pridjevu, *Beiwort*). Za nju navodi samo jed-

[22] Broj vrsta zamjenica u kajkavskim gramatikama varira. Szentmártony i Đurkovečki tako razlikuju osobne (u njih uključuju i zamjenicu *sebe*), posvojne, pokazne, upitne, odnosno-upitne i neodređene zamjenice, a Kristijanović navedenim vrstama zamjenica dodaje i povratnu zamjenicu.

[23] Detaljnije o deklinacijama zamjenica u kajkavskome književnom jeziku v. Šojat (1970).

no značenje, «selbst»[24] i kaže da se ona dodaje osobnim zamjenicama kako bi im pojačala značenje (*ja sam «ich selbst»*). Zamjenica *sam* deklinira se kao pridjev *svet – sveta – sveto.*

U drugom se dijelu Vitković bavi posvojnim zamjenicama. «Diese werden von den Persönlichen abgeleitet», a dekliniraju se kao *zdraviji – zdravija – zdravije.* U skupinu posvojnih zamjenica uključuje i povratno-posvojnu zamjenicu *svoj.*

Sljedeći je odlomak posvećen pokaznim zamjenicama. Prema autorovim riječima, one se koriste umjesto da se pokazuje prstom. Donosi pokazne zamjenice *ov – ova – ovo* i *ti – ta – te* za koje navodi da se dekliniraju kao *svet – sveta – sveto.* Spominje se da se za pojačavanje značenja pokaznim zamjenicama može dodati i pridjev *isti – ista – isto* (*ov isti – ova ista – ovo isto*). Zamjenice *ovakov, takov, nekakov* i *nikakov* izvedene su od osobnih zamjenica *ov, on, ti* i također se mijenjaju kao pridjev *svet.*

Iz odlomka posvećenoga odnosnim zamjenicama saznajemo da se zamjenice *koji – koja – koje* mijenjaju kao *zadnji,* a zamjenice *koteri – kotera – kotero* kao *svet – sveta – sveto.* Prema autorovim riječima, kao odnosne zamjenice mogu se upotrijebiti i osobne zamjenice *on, on sam, on isti* te upitne zamjenice *gdo, koji.*

U skupinu upitnih zamjenica (*koji, kaj, gdo, kojigod, gdogod, čiji*) Vitković ubraja i neodređene zamjenice *negdo, nekoji, nečiji.*

2. 8. 1. Poglavlje u kojem se obrađuje glagolski sustav kajkavskoga književnog jezika vrlo je opsežno. U njemu se daje opis svih konjugacija, paradigmatske tablice za sva glagolska vremena i načine, brojne napomene i popisi glagola.

Vitković svoj opis kajkavskoga glagolskog sustava započinje tvrdnjom kako postoje tri vremenske razine: prošlost (*je sem kuhal*), sadašnjost (*ja kuham*) i budućnost (*ja budem kuhal*). Slijedi nabrajanje glagolskih vremena: *die gegenwärtige /Prasens/, die kaum vergangne /Praeteritum Imperfectum/, die völlig vergangene /Prater. Perfectum/, die längst vergangene /Prat. Plusquam Perfectum/, die künftige /Futurum/.*

S obzirom na kategoriju glagolskog stanja Vitković razlikuje *die Tätige Gattung /Activum/* (*ja lyubim*), *die Leidende Gattung /Passivum/* (*ja lyubim se*) i *Mittlere Gattung, ein Neutrum* (*szedim, sztoim, lesim*).

Slijedeći antičku gramatičku tradiciju autor spominje *deponens* za koji kaže

[24] Szenmártoni, Đurkovečki i Kristijanović bilježe i drugo značenje te zamjenice, «allein».

da je oblikom jednak pasivu, ali izriče radnju (*veselim se, smejem se*) i *gemeines Zeitwort /Comune/* koji je također oblikom jednak pasivu, ali kojim se mogu izricati i radnja i stanje (*tužim se, vučim se, zaklinjam se*). Uvođenjem posljednjih dviju spomenutih kategorija Vitković daje neadekvatan opis povratnih glagola u kajkavskome književnom jeziku. Ostali autori gramatika kajkavskoga književnog jezika – Szentmártony, Đurkovečki, Kristijanović – u svojim gramatikama redovito govore o povratnim glagolima (*povračliva vremenoreč, das züruckkehrende Zeitwort*), što znači da prestaju s praksom nekritičkog preuzimanja antičkih gramatičkih kategorija te da svojim opisom daju adekvatniji prikaz kajkavskoga jezičnog sustava.

Kao i ostali kajkavski gramatičari Vitković razlikuje 5 glagolskih načina: *die anzeigende Art /Modus Indicativus/, die Befehlende / Imperativus/, die wünschende A. /Optativus/die verbindende / Conjunctivus/, die unbestimmte /Infinitivus/.*

Iako autori gramatika kajkavskoga književnog jezika u svojim gramatičkim opisima preuzimaju kategorije poznate iz latinskih i njemačkih gramatika, često su svjesni neadekvatnosti njihova slijepog preslikavanja na kajkavski književni jezik. Szentmártony tako uz tablice u kojima prikazuje *die jüngst vergangene Zeit* (*bil sem*) i *die völlig vergangene Zeit* (*jesem bil*) napominje da između ta dva vremena u kajkavskome ne postoji nikakva razlika, a da on u svome prikazu samo slijedi latinske i njemačke gramatike[25]. Dok se Vitković još striktno pridržava latinskih gramatičkih uzora, kod kasnijih autora gramatika kajkavskoga književnog jezika već nailazimo na napuštanje takve prakse te prilagođavanje gramatičkog opisa kajkavskome jezičnom sustavu.

2. 8. 2. Slijedi poduži odlomak u kojem Vitković donosi konjugaciju pomoćnoga glagola *biti* u svim glagolskim vremenima i načinima.

Prvo se prikazuje indikativ prezenta (*ja jesem* ili *ja sem*[26]), perfekta (*bil sem*)[27], pluskvamperfekta (*bil sem bil*), futura (*budem*), imperativa (*budi ti*). Zatim se donose paradigme u svim vremenima optativa: prezent (*o da ja jesem*), perfekt (*o da sem ja bil*), pluskvamperfekt (*o da ja bil sem bil*) i futur (*da ja budem*).

[25] V. Šojat (1984: 213).

[26] Skrećemo pozornost na to da autor paralelno donosi naglašeni i nenaglašeni prezent. Kasnije u napomeni navodi paralelno primjere s naglašenim i nenaglašenim oblikom (*Priatela jesem videl. Priatela sem videl.*), no ne objašnjava razliku između tih dvaju oblika. Tim se postupkom ponovno razlikuje od svojih sljedbenika – Szentmártony npr. donosi detaljne napomene o uporabi ovih dvaju oblika.

[27] Budući da smo utvrdili kako između onoga što kajkavski gramatičari nazivaju *die kaum vergangene Zeit* i *die völlig vergangene Zeit* nema nikakve razlike, u prikazu konjugacija donosit ćemo samo jedan oblik.

Za konjunktiv autor zaključuje da je oblikom «der wünschenden Art gleich», osim što uvijek dolazi uz veznik pa bi tako perfekt konjunktiva glasio *kada ja sem bil.*

Slijedi prikaz «neodređenog načina» (*die unbestimmte Art*), infinitiva, i to za sadašnje vrijeme (*biti*) i za prošlo vrijeme (*be se biti, be se bilo biti*).

Na kraju se donose particip sadašnji (*budući*) i prošli (*bivši*) te gerundiv (*buduč*).

Iz napomene na kraju odlomka saznajemo da glagolski pridjev aktivni muškoga roda završava na *-l,* onaj ženskoga roda na *-a*, srednjega na *-e*, a da u množini, ovisno o rodu, dobiva nastavke *-i, -e, -a* (*bil, bila, bilo, bili, bile, bila*).

Spominje se i drugi pomoćni glagol *hoču / neču* koji se koristi samo za tvorbu budućega vremena.

Kao što je iz navedenih primjera vidljivo, a kao što smo već nekoliko puta napominjali, Vitković latinske gramatičke kategorije preslikava na kajkavski. Stoga on opisuje oblike koji u kajkavskome književnom jeziku ne postoje – npr. konjunktiv, optativ, neodređeni oblik (infinitiv) prošli[28], gerundiv.

Ipak, ako zanemarimo takvu Vitkovićevu nespretnost u prikazu glagolskoga sustava te njegovu nesposobnost da se udalji od latinskih i njemačkih gramatičkih uzora, u njegovoj gramatici možemo pronaći dragocjene podatke o tvorbi pojedinih glagolskih oblika u kajkavskome književnom jeziku.

2. 8. 3. Odlomak koji nosi naslov *Von den Abwandlungen /Conjugationibus/* Vitković započinje konstatacijom kako se u kajkavskome ovisno o nastavku za prvo lice jedine prezenta, *-am, -em* ili *-im,* razlikuju tri konjugacije. Slijede prikazi konjugacija glagola *kuhati* (*kuh**am***), *davati* (*daj**em***) i *hvaliti* (*hval**im***).

Budući da su svi oblici koji se navode tipični kajkavski oblici, zbog gospodarstvenosti ovdje ih nećemo navoditi[29].

Autor donosi i opsežne liste glagola koji se konjugiraju po pojedinim promjenama, povratnih te nepravilnih glagola.

2. 9. U antičkoj se gramatičkoj tradiciji terminom *particip* označavao oblik koji je pripadao dvjema kategorijama: imenskoj (pridjevska deklinacija) i glagolskoj (rekcija, sposobnost da izražava vrijeme i stanje). Slijedeći antičku tradiciju, ali i u skladu sa stanjem u kajkavskome književnom jeziku[30], kajkavski

[28] Oblici koje Vitković navodi kao primjere za *neodređeni način prošloga vremena* bili bi zapravo infinitiv imperfekta i infinitiv pluskvamperfekta.

[29] Detaljnije o glagolskim oblicima kajkavskoga književnog jezika v. Šojat (1969).

[30] Kajkavski književni jezik, naime, razikuje tri aktivna glagolska pridjeva, jedan pasivni glagolski pridjev te dva glagolska priloga. Opširnije o tome v. Šojat (1969).

gramatičari *particip* izdvajaju kao zasebnu vrstu riječi te ga u svojim gramatikama obrađuju u posebnom poglavlju.

O tome da su kajkavski gramatičari bili svjesni «dvojake» prirode participa, svjedoči i ovaj citat iz Kristijanovićeve gramatike: «Das Mittelwort ist ein vom Zahlenworte abgeleiteter Redetheil, welcher eine Bezeichnung des Zeitverhältnisses enthält und theils als Beiwort durch beide Zahlen und alle Biegefälle abgeändert werden kann.» Đurkovečki će u uvodu svoje gramatike upravo postojanje participa u kajkavskome istaknuti kao jedno od njegovih bogatstava i razloga za učenje toga jezika: «Horvatsko-slavinski jezik dijačkomu jeziku je najspodobneši ar nijeden jezik kak nazočni previdjen z vsakojačkemi načini, premetanji i delnikoreči kak dijački nije i zato iz stranskoga jezika govorenje vsako razumlivo lehko i na friškom prenesti se more vu čem drugi jeziki zbog menjkanja delnikoreči to nisu natuliko srečni.»

Autori gramatika kajkavskoga književnog jezika «glagolskom» prirodom participa, odnosno njihovom tvorbom, bave se obično u poglavlju posvećenom glagolima, dok se u poglavlju posvećenom samim participima bave njihovom «nominalnom» prirodom, tj. njihovom deklinabilnošću (ili indeklinabilnošću) te načinima njihove promjene. Tako se i Vitković u šestom poglavlju svoje gramatike bavi prvenstveno načinom deklinacije participa. Saznajemo da se particip sadašnji koji završava na *-chi, -cha, -che* mijenja kao pridjev *zadnji – zadnja – zadnje*, a glagolski pridjev trpni kao pridjev *svet – sveta – sveto.* Glagolski prilog prošli koji završava na *-vši* ili *-ši* nepromjenljiv je.

2. 10. Nakon što je detaljno opisao promjenljive vrste riječi u kajkavskome književnom jeziku, Vitković se posvećuje nepromjenljivima. U poglavlju posvećenom prijedlozima autor prvo nabraja najčešće prijedloge (*čez, pred, vu, za*) i padeže uz koje dolaze, a potom prijedloge koji mogu biti i predmetci (*do – dobivam, na – napeljavam, o – ogovarjam, pri – pripovedam*). Autor spominje i one *Vorwörter* koji dolaze bez imenice, odnosno koji mogu biti i prilozi (*Nepriatel je blizu. On je bil poleg. Stal je naproti.*).

2. 11. Priloge Vitković dijeli na tri skupine: priloge mjesta, vremena te «ostale raznovrsne» priloge (*andere unterschiedliche Nebenwörter*).

Priloge mjesta i vremena dalje dijeli ovisno o pitanjima na koja odgovaraju (*gde? - ovde, onde, negde; kam? sim, tam, nekam; kada, gda? vezda, sada, denes*). Međutim, među priloge vremena koji odgovaraju na pitanje *kak berzo* autor ubraja i priloge načina poput *taki, berzo, hitro, naglo.*

U treću skupinu priloga Vitković je osim priloga načina (*tak, nikak*), uvrstio i neke veznike (*ako*), upitne zamjenice (*kaj*) i uzvike (*nut, eto, evo*).

Obrada je priloga u Vitkovićevoj gramatici, u usporedbi s ostalim gramatikama kajkavskoga književnog jezika, prilično štura i siromašna. Szentmártony tako u svojoj gramatici opisuje i način tvorbe pojedinih skupina priloga. Primjerice objašnjava kako se prilozi često tvore tako da se ispred riječi doda *na-* ili da se na riječ nadoveže *-ce* (*na skorom, neprestance, na glavce*)[31].

U Kristijanovićevoj je gramatici poglavlje koje se bavi prilozima vrlo opširno, a njihova klasifikacija obuhvaća čak petnaest skupina[32].

2. 12. Poglavlja o uzvicima i veznicima također su kratka, nerazređena, štura.

Tako se u poglavlju o uzvicima daje samo njihova definicija i popis (*ah, nut, oh, čuda*). Doduše, kategorija uzvika nije osobito obrađena niti u Szentmártonyja niti u Đurkovečkoga. Jedino Kristijanović daje vrlo detaljnu klasifikaciju uzvika koja obuhvaća čak trinaest vrsta[33].

Vitković se ne bavi mnogo niti veznicima. Daje samo njihovu klasifikaciju: *adversativa (akoprem, nistarmenye, ali*), *conditionales* (*ako, ako ne, akoli*), *copulativa* (*y, ter, nego*), *causativa* (*zato, kaiti*), *disjunctiva* (*ali, nit, niti*) i ostali (*anda, adda, odkud*). U drugih autora gramatika kajkavskoga književnog jezika poglavlja o veznicima nisu bitno opširnija niti razrađenija. Iznimka je ponovno Kristijanović koji daje iscrpan popis veznika, a dijeli ih na čak deset vrsta[34].

2. 13. Na kraju svoje gramtike Szentmártony izražava žaljenje što se nije dovoljno posvetio sintaksi[35]. Takvo bi žaljenje mogli izraziti svi autori čije smo gramatike kajkavskoga književnoga jezika analizirali za potrebe ovoga rada.

---

[31] V. Šojat (1984: 218).

[32] Radi se o sljedećim vrstama: *die von Beiwörtern abgeleiteten Nebenwörter, die von Zahlwörtern abgeleiteten Nebenwörter, die Ort bestimmenden Nebenwörter, die nach Zeitmomenten geordneten Nebenwörter, die ordnenden Nebenwörter, die eine Qualität anzeigende Nebenwörter, die vergleichenden Nebenwörter, die bejahenden Nebenwörter, die veneienden Nebenwörter, die von einem Zweifel anzeigenden Nebenwörter, die bezeutenden Nebenwörter, die fragenden Nebenwörter, die versammelnden Nebenwörter, die sondernden Nebenwörter i die verschiedene Umstände anzeigenden Nebenwörter*. Kristijanović klasificirajući priloge miješa sematničke (npr. Ort bestimmende, Zeitmoment bestimmende Nebenwörter) i tvorbene kriterije (von Beiwörtern abgeleitete Nebenwörter, von Zahlwörtern abgeleitete Nebenwörter).

[33] Radi se o sljedećim vrstama: *die Zwischenwörter der Freude, der Betrübniß, der Verwunderung, der Überraschung, der Aufmunterung, des Rufens, des Antwortens, der Verabscheung, der Drohung, der Fortschaffung,, der Verspottung, des Wünschens, des heftigen Schmerzens* i *verschiedene Zwischenwörter*.

[34] *Die verbindenden Bindewörter, die trennenden Bindewörter, die bedingenden Bindewörter, die entgegengesetzten Bindewörter, die zugebenden Bindewörter, die eine Ursache angebenden Bindewörter, die folgernden Bindewörter, die ordnenden Bindewörter, die vergleichenden Bindewörter, die ausnehmenden Bindewörter.*

[35] Šojat (1984: 219).

Poglavlje Vitkovićeve gramatike koje nosi naslov *Die Wortfügung /Syntaxis/*

svodi se na nekoliko napomena ili, riječima samog autora, od nekoliko općih pravila s primjedbama. Tako saznajemo da svakom glagolu treba subjekt koji odgovara na pitanje *gdo?,* da glagol mora biti u pluralu ako subjekt čini nekoliko imenica. Autor nadalje objašnjava koji prijedlozi iziskuju koje padeže (popraćeno opširnim popisima prijedloga), govori o slaganju pridjeva i imenica u rodu, broju i padežu, o rekciji glagola, uporabi veznika...

2. 14. Posljednji dio Vitkovićeve gramatike je aneksni rječnik. Radi se o leksikografskom djelu motiviranom posebnom namjenom, u ovom slučaju učenjem kajkavskoga književnog jezika. Rječnik je namijenjen korisnicima gramatike, dakle govornicima njemačkoga jezika koji žele naučiti hrvatski jezik (kroatische Spache). Vitkovićev rječnik ima trodijelnu strukturu: sastoji se od rječnika u užem smislu, drugi dio predstavlja manji konverzacijski priručnik u kojem se daje nekoliko dijaloga, a u završnome dijelu nalazimo nekoliko kraćih priča.

Kajkavski je dio rječnika pisan starom kajkavskom grafijom (o čemu će još biti riječi), a njemački goticom[36].

Prvi dio, njemačko-kajkavski rječnik, sastoji se od 31 leksičko-semantičkoga polja i obuhvaća više od 700 leksema. Neka od obrađenih semantičkih gnijezda su: *Vszakojachke Fele Drévja, Fele zverie, Domacha sivina, Na polÿe Szpadajúche Sztvári, Povertelÿ, Vszakojachka imena Vode, Vodeno Zverje, illiti Ribe, Sztrani Varoſsa, K- varoſsu szpadaju vszakojachki Meſstri, Kai je vu, ÿ pri Czirkve, Sztrani Hise, Pohistvo, Kai k-kuhinÿi szpáda.*

Uz njemački leksem donosi se samo njegov kajkavski ekvivalent (*der Mann – Mus, das Weib – Sena, der Jüngling – Mladecz*). Figurativna značenja, sinonimi, antonimi, kolokacije ili frazemi ne navode se.

Iznimka su oni pojmovi koje Vitković kao isusovac smatra osobito važnima i koji zauzimaju središnje mjesto u njegovom poimanju svijeta. Tako uz lekseme *Bogh* i *Nebo* nalazimo sljedeće deskriptivne definicije: *«Bogh je jedno od szebe szamoga, ÿ vu szebi szamomu od véka do véka sztojeche Bítje; jedno neizmerno vszaznajuche, vszamoguche, vu vszeh Zverſsenosztih nai zverſseneiſse Bítje; Pochetek, ÿ konecz vszeh dugovanÿ, Sztvoritel, ÿ Zdersítel vszeh Sztvorènÿ; Nadaritel dobréh, Fantitel zleh. Jeden vu Bosánsztvu koji vu Perſsónah, Bògh otecz, Bògh Szin, Bogh Dùh Szvéti, ÿ ove vszekoì Perſsone*

[36] Pri citiranju iz rječnika njemački će se primjeri transkribirati, a kajkavski donositi originalnom grafijom i ortografijom.

zovúsze Szvéto Troisztvò; koje vsze tri Per∫sóne vendar jeszu számo jeden jedini Bògh, kaiti naimre vszet trì számo jednu Bosánszku natúru imaju.» i *Nebo... vu kojem Bògh z-oszebujnom dikum, ÿ velichánsztvom prebiva, je meszto vszega veszélÿa, ÿ zadovolÿnoszti, kojesze vszivaju Szvetczi, ÿ Szveticze Bosje, kakti najmre Szveta Devicza, ÿ Mati Bosja Maria, Szvéti Angeli, Szvéti Patriarke, ÿ Proroki, Szvéti Apostoli Navuchiteli, ÿ Szpovedníki, Szvéti Mucheníki, ÿ Devicze. Vu drúgom Nebu, koje videti moreme, je Szúncze, Meszecz, ÿ ostále zvézde med kojemi najszvetlej∫sa je Danicza.»*

Uz njemačke imenice donosi se određeni član, dok se s kajkavske strane gramatički podatci u načelu ne navode. Samo uz pridjeve koji se donose unutar leksičko-semantičkoga polja *Die Farben. Farbe* bilježe se oblici za sva tri roda (*zelen, -ena, -eno; bel, -a, -o*).

Drugi dio rječnika predstavlja jedan od prvih konverzacijskih priručnika. U njemu se donose uzorci dijaloga što se vode u određenim prigodama (*Za koga pozdraviti, ÿ Za Zdravje nÿegovo opitati*, *Ponovlÿeno dohajanje, ÿ od jésztvin*, *Za pohoditi kojega vek∫sega Goszpona, Za koga pitati, Med dvemi Dijáki, Med dvemi Divojkami, Od Szuncza, ÿ Vremena, Od desgÿa, ÿ Vetra, Od vremena chez dàn, Putujuchega vu o∫starie, Od piszanÿa, Za obatriveti salosznoga priatela*). Cilj donošenja takvih razgovora je vježba i stjecanje vještine u ophođenju na hrvatskome jeziku.

Treći dio ovoga kratkog rječinka sadrži pripovijetke prikupljene iz različitih izvora (o Aleksandru Velikome, Diogenešu, anegdote o povijesnim ličnostima, starozavjetne i novozavjetne priče). Prikupljenim pripovijetkama zajednička je didaktička crta.

Iako je u usporedbi s npr. Kristijanovićevim aneksnim rječnikom, od kojega se razlikuje i veličinom i načinom obrade natuknica[37], Vitkovićev rječnik relativno siromašan, ne treba podcjenjivati njegovo značenje jer se radi o rječniku dodanom prvoj gramatici kajkavskoga književnoga jezika koji svojim bitnim obilježjima ne odstupa od ostalih aneksnih rječnika osamnaestoga stoljeća.

2. 15. Upravo iz Vitkovićeva aneksnoga rječnika – iz popisa kajkavskih leksema, deskriptivnih leksikografskih definicija danih uz pojedine natuknice, razgovora i pričica koje donosi – možemo iščitati mnoge osobine njegova jezika te donijeti zaključke o njegovoj grafiji i ortografiji.

2. 15. 1. «Kajkavski su pisci, dakle, stvorili i usvojili jedinstven način pisa-

[37] Kristijanovićev je rječnik dvodijelan (kajkavsko-njemački i njemačko-kajkavski), natuknice se donose abecednim redom, donose se i frazemi, kolokacije, sinonimi, pa čak i brojne poslovice. Opširnije o tome v. Štebih, 2002.

nja i već u 17. stoljeću njihov je pravopis potpuno funkcionalan: u svakom položaju svaki je glas jednoznačno definiran ili jednim grafemom ili svojim položajem pred drugim glasovima (slovima) ili određenom kombinacijom slova.» (Šojat, 1971: 84). Kajkavski su pisci, kao što je poznato, preuzeli mađarsku grafiju, odnosno prihvatili označavanje pojedinih glasova grafemima i načinom bilježenja sličnih ili paralelnih mađarskih glasova. Maretić u *Istoriji hrvatskoga pravopisa* takav postupak objašnjava političkom i stvarnom odvojenošću od dalmatinskih književnika i utjecaja talijanske kulture, odbojnošću prema njemačkoj kulturnoj sferi uzrokovanom bečkom politikom te stoljetnom povezanošću s Mađarima. Kajkavci, međutim, svoju grafiju ne mijenjanju u skladu s promjenama u mađarskoj grafiji, stoga je kajkavski pravopis za čitavoga trajanja kajkavskoga književnog jezika ostao nepromijenjen.

Vitković svojim grafijskim i ortografskim rješenjima ne odudara od tradicije kojoj pripada.

Vitković, kao i većina kajkavskih pisaca, ne razlikuje otvoreno i zatvoreno *e* [ę, ę]te koristi samo grafem [e] (*me**s**to, szve**t**i, Zve**z**da*). Jedino je, naime, Pergošić na različite načine bilježio zatvoreno i otvoreno *e.*

Fonem /i̯/ za koji se u starijoj kajkavskoj književnosti izmjenjuju grafemi / i/ i /j/[38], Vitković označava grafemom [j] (*szto**j**eche, sztvor**j**en, vszako**j**achki*), a samo u upitno-odnosnoj zamjenici *kaj* i predmetku *naj-* grafemom [i] (*ka**i**, na**i**lep∫si*).

Veznik *i*, kao što je već spomenuto u 2. 4., piše kao [ÿ].

Za fonem /g/ u finalnoj poziciji koristi kombinaciju grafema [gh] (*Bo**gh***).

Spiranti, afrikate i palatali označavani su kombinacijom grafema prema mađarskom uzoru: /s/ = [sz] (*Ko**sz**, Ro**sz**a, **Sz**neg*), /š/ = [∫s] (*Mu∫**s**ica, Sziniko∫**s**a, Varo∫**s***), /z/ = [z] (*Dro**z**d, Mra**z**, **z**li*), /ž/ = [s] (*Bo**s**ansztvo, Hi**s**a, **S**ivina*), /c/ = [cz] (*Jarebi**cz**a, Pti**cz**a, Ra**cz**a*), /č/ = [ch] (***Ch**lovek, P**ch**ela, Vru**ch**ina*) i u jednom primjeru [cs] (***Cs**uk*), /ǯ/ =[gÿ] (*des**gÿ**, mos**gÿ**ani, ro**gÿ**ak*), /ń/ = [nÿ] (*Di**nÿ**a, Kuchi**nÿ**a, Sztvore**nÿ***), /ļ/ = [lÿ] (*Kra**lÿ**chek, Po**lÿ**e, Zem**lÿ**a*).

2. 15. 2. Početkom 18. stoljeća kajkavski su pisci počeli preuzimati njemački način pisanja imenica velikim početnim slovom. Vitković prihvaća tu praksu, ali je ne provodi dosljedno[39].

Što se tiče sastavljenoga i odvojenoga pisanja riječi, Vitković se pridržava onodobnih ortografskih rješenja.

[38] Takvo kolebanje u bilježenju rezultat je izgovorne vrijednosti toga fonema. On se, naime, u kajkavskim govorima vrlo rijetko izgovara kao suglasnik, a na njegovom je mjestu obično poluvokalno *i.* Usp. Šojat, 1971: 85.

[39] Usp. tekstove citirane u odlomku o aneksnom rječniku.

Enklitika *se* od početka do kraja kajkavske književnosti, u svih pisaca, piše se zajedno s naglašenom riječju, dok se druge zamjeničke i osobito glagolske enklitike pišu i odvojeno od ortotoničke riječi[40]. Isto ortografsko načelo nalazimo i kod Vitkovića (*veszelimsze, szmejemsze, zovusze*).

Predmetak *naj-* piše se odvojeno od osnovne riječi (*nai zver∫senei∫e Bitje*).

Negacija *ne* piše se spojeno s glagolom (*Szuncze nÿega raszvetliti nemore.*).

U *Uputi za pravilno pisanje hrvatskih riječi* iz 1745. nalazimo sljedeći naputak: «*K* je često u Hrvata prijedlog, te isto znači što i *ad*, i upravlja dativom: tada ga valja pisati rastavljeno od njegova padeža putem interpunkcija koje stoje kao znak da ih treba izgovarati zajedno s padežom. Npr. *k-tebi,* ad te, *k-Petru,* ad Petrum, itd.», kao i «*Z* i *V* također su prijedlozi, te jedan znači *in*, a drugim *cum*, i o njima samima treba isto misliti što i o *k*. Npr. *z-tremi voli,* cum tribus bobus; *z-mec∫em*, cum ense, itd.» [41] .Vitković se pridržava i te ortografske prakse (*k-Varo∫su, z-menum*). Ostali se prijedlozi pišu odvojeno od imenice uz koju stoje (*po Zemlÿe, na Polÿe*).

Što se tiče uporabe interpunkcijskih znakova Vitković zarez piše i ispred zavisno- i ispred nezavisnosloženih rečenica (*Kada najmre med Szúncze, ÿ Meszecz zájde, ÿ tak zamrachi, da Szuncze nÿega raszvetiti nemore; To chini jake lÿudi, kakvszu negda bili, kadasze jo∫che kava ali chokolada ni pila*). Zarez piše ispred veznika *i* u svakom položaju u rečenici po ugledu na srednjovjekovne latinske tekstove (*Vinograd**, y** k-nÿimu Szpadajuche Sztvári, Kai je vu**, ÿ** pri Czirkve*).

2. 16. Mada je težište Vitkovićeve gramatike na opisu morfološkog sustava kajkavskoga književnog jezika, o fonološkim osobinama jezika koji opisuje mnogo možemo saznati pažljivim iščitavanjem kajkavskih dijelova gramatike – primjera koje navodi i, osobito, aneksnoga rječnika. Usporedbom rezultata analize fonoloških osobina Vitkovićeva jezika te fonoloških osobina kajkavskoga književnog jezika koje u *Kratkom navuku jezičnice horvatske* opisuje Šojat[42], došli smo do zaključka da kajkavština koju Vitković opisuje ima sva fonološka obilježja kajkavskoga književnog jezika. Stoga su fonološke osobine Vitkovićeva jezika koje se iznose u daljnjem tekstu ujedno i fonološke osobine kajkavskoga književnog jezika.

Kajkavski književni jezik anorganski je idoim čiju organsku osnovicu čini zagrebački gradski govor, a koji je još obogaćen riječima i ponekim jezičnim osobinama drugih dvaju hrvatskih narječja.

[40] V. Šojat, 1970: 174.

[41] Citirano prema Jembrih, 1997: 208.

[42] V. 2. Šojat (1969).

Vokalski sustav Vitkovićeva jezika obuhvaća pet vokala: *a, e, i, o, u.* Vitković, kao i većina starih kajkavskih pisaca (s iznimkom Antuna Vramca i Ivana Pergošića), ne razlikuje otvoreno i zatvoreno *e*[43].

U Vitkovićevu jeziku ne nalazimo tragove vokalskih zamjena (npr. *o* > *u* ispred sonanta *n*) ili diftongacije čestih u kajkavskim organskim govorima.

Na mjestu praslavenskoga stražnjeg nazala *ǫ* i slogotvornoga *l̥* nalazimo *u* (*s**u**nce, g**u**ska, p**u**t*). Takvu situaciju nalazimo u većine starih kajkavskih pisaca s iznimkom Antuna Vramca (1538-1588).

Kao što je u starijoj kajkavskoj književnosti uobičajeno[44], i kod Vitkovića na mjestu slogotvornoga *r* nalazimo skup *er* (*č**er**n, č**er**len, k**er**v*). Šojat (1969: 71) smatra da ovakva manira pisanja ima potporu u drugima dvjema hrvatskima književnostima, «a možda je u još većoj mjeri bila pod utjecajem književnosti jezika koji u svojoj strukturi nemaju vokalnoga *r* (latinske, talijanske, njemačke i drugih književnosti)».

Kontinuanta praslavenskih poluglasa u Vitkovića je *e* (*d**e**nes, m**e**gla, ot**e**c*). Doduše, ima primjera paralelnog pojavljivanja ə > *a, e* u pojedinim riječima (*d**a**n, d**e**n*). U riječi *Vuzem* na mjestu ə nalazimo *u.* Opisanu situaciju nalazimo u gotovo čitavoj starijoj kajkavskoj književnosti – izuzetak su samo pisci koji su u svoja djela namjerno unosili čakavske elemente poput Ivana Belostenca, Jurja Muliha i Matije Magdalenića.

Refleks jata je ekavski (*m**e**sec, sn**e**g, v**e**ter*) osim u tzv. stajaćim ikavizmima (*d**i**vojka*).

Proteza ispred *u* se, kao i u čitavoj književnosti na kajkavskome književnom jeziku, striktno provodi (***v**uglen, **v**uho, **v**ulica*).

Zabilježen je i primjer i za kajkavske organske govore i za kajkavski književni jezik tipičnog izbjegavanja neposrednog slijeda vokala *au* umetanjem glasa *v* (*pa**v**uk*).

U prilozima načina gubi se finalno *o* (*kak, onak, tak*).

Smatra se da proces depalatalizacije u kajkavskim organskim govorima počinje još u 16. stoljeću. U kajkavskom se književnom jeziku, međutim, palatali sustavno bilježe[45] (*po**lj**e, ko**nj***).

---

[43] Vramecova *Kronika, Postila* i Pergošićev *Decretum* dostupni su u obliku pretiska.

[44] Ponovno je iznimka Vramec kod kojega, u *Postili* (1586) i *Kronici* (1578), nailazimo i na primjere s *ar*.

[45] Šojat (1969: 52) smatra da se radi o ugledanju na paralelne hrvatske književnosti, čakavsku i štokavsku.

Vitković čuva etimološko *h* u svim položajima, pa čak i skupu *hv* (***h****erceg,* ***hv****alim*).

Kontinuanta praslavenskoga *d'* je , a skupova *zd', zg'* je *ž* (*žeđa, dežd,mož an,*).

Staro *t'* dalo je č, a stari skupovi *st'* i *sk'* dali su *šč* (*sveča, pišče*).

U slijedu dvaju eksploziva dolazi do gubitka početnoga konsonanta (*čela*).

Skupovi *čr* i *žr* ostaju nepromijenjeni (***čr****ešnja,* ***žr****ebe*).

Kao i u većini kajkavskih organskih govora, niti u kajkavskome književnom jeziku kojim piše Vitković ne dolazi do umetanja epentetskoga *l* (*zdravje*) niti do provođenja novije jotacije (*bi****tj****e, cve****tj****e, lis****tj****e*).

14. Zaključak

Jezik koji Ivan Vitković opisuje je književni jezik, čiju organsku osnovicu čini zagrebački gradski govor, glavna su mu obilježja ujednačavanje kajkavskih regionalnih i mjesnih fonetsko-fonoloških osobina, čuvanje morfoloških arhaizama kao što su participi i pojava nekajkavskih jezičnih elemenata kao što su «stajaći» ikavizmi.

Vitkovićeva se gramatika svojom strukturom, metodologijom, gramatičkim kategorijama koje obrađuje bitno ne razlikuje od drugih, kasnijih[46] kajkavskih gramatika. Ona donosi iscrpan prikaz gramatičkog sustava kajkavskoga književnog jezika. Uz opise deklinacija i konjugacija dani su paradigmatski uzorci i primjeri, brojne su primjedbe i tumačenja, izuzetci su pažljivo navedeni.

U gramatici nalazimo i detaljan opis kajkavske grafije kao i artikulacije pojedinih kajkavskih glasova. Pri tome je autor najčešće koristio kontrastivnu metodu, odnosno usporedbu s paralelnim glasovima latinskoga i njemačkoga jezika.

Rječnik dodan gramatici dragocjen je izvor za proučavanje ne samo kajkavskoga leksika i fonoloških obilježja kajkavskoga književnog jezika, već i hrvatske praktične leksikografije.

Vitković, doduše, slijepo slijedi maniru latinskih i tadašnjh njemačkih gramatika, no i takvim se postupanjem uklapa u gramatičku tradiciju svoga vremena. Žepić (1995: 94) smatra kako je vrlo vjerojatno da je Vitkovićev rukopis odbijen (mada mu nije poznato je li ga ovaj uopće ponudio izdavačima) zbog njegovih stručnih gramatičkih manjkavosti ili, kako on to naziva, «eine sklavische, dem Kroatischen unanagemessene Anlehnung an die lateinische Gramma-

[46] Počevši od Rajspove gramatike (1772).

tik.» Svi se autori gramatika kajkavskoga književnog jezika ugledaju u latinsku i njemačku gramatičku tradiciju i preuzimaju kategorije koje i ne postoje u kajkavskome. Vitkovićevi nasljednici, doduše, više ne slijede tako «ropski» latinske uzore, već zapažaju kajkavske osobine koje su drugačije nego u latinskome i njemačkome (npr. među padeže uvrštavaju i instrumental, objašnjavaju kako nema razlike između *die längst vergangene Zeit* i *die jüngst vergangene Zeit*, daju adekvatnan opis povratnih glagola). Mišljenja smo da, iako je Vitković arhaičniji od kasnijih kajkavskih gramatičara, njegov opis ne zaostaje toliko za njima da bi to bio razlog za neobjavljivanje njegove gramatike.

Zaključimo riječima A. Jembriha (1997: 233): «Dug hrvatske filologije danas, jest u konačnom i detaljnom proučavanju svih hrvatskokajkavskih gramatika, jer samo se tako hrvatsko jezikoslovlje može dokazati u vrednovanju onoga čime su se književnojezično odgojile generacije u 18. i 19. st., a to su, uz ostala djela, bile i hrvatskokajkavske gramatike.»

Literatura:

Gostl, Igor 1998. *Aneksna leksikografija* 18. stoljeća. Filologija 30/31, 41–46.

Häusler, Maja 1995. *Ein kroatisches DaF-Lehrwerk der Aufklärungszeit.* ZGB 4, 115–134

Jembrih, Alojz 1986. *Kajkavska gramatika Ignacija Szentmártonyja, ml. (1783).* Radovi zavoda za znanstveni rad JAZU, knj. 1, Varaždin.

Jembrih, Alojz 1992. *Antun Rajsp, autor njemačko-hrvatskokajkavske gramatike iz 1772.* Hrvatski kajkavski koledar, 131–136.

Jembrih, Alojz (1997) *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi.* Čakovec: Zrinski.

Jembrih, Alojz (2003) *Jospi Đurkovečki i njegovo djelo.* Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca u Sv. Ivanu Zelini: Sv. Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti, 323–346.

Lewis, Kristian; Štebih, Barbara 2004. *Nazivi za vrste riječi u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku.* Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 30, 107–121.

Maretić, Tomo 1889. *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima.* Zagreb: Djela JAZU.

Ptičar, Adela 1990. *Hrvatski aneksni rječnici u 18. stoljeću.* Rasprave zavoda za jezik 16, 223–227.

Putanec, Valentin 1998. *Dva osnovna paralelena smjera u povijesnom razvoju hrvatske leksikografije: totalna i parcijalna leksikografija.* Filologija 30/31, 127–132.

Stolac, Diana 1995. *Standardizacijski procesi u kajkavskome književnom jeziku.* Filologija 24/25, 331–337.

Stolac, Diana 1998. *Deklinacija imenica u gramatici Igaca Kristijanovića.* Radovi zavoda za slavensku filologiju 32, 177-183.

1. Šojat, Antun 1969. *Kratki navuk jezičnice horvatske.* Kaj II: 5, 65–81.
2. Šojat, Antun 1969. *Kratki navuk jezičnice horvatske.* Kaj II: 7–8, 49–65.
3. Šojat, Antun 1969. *Kratki navuk jezičnice horvatske.* Kaj II: 10, 65–81.
4. Šojat, Antun 1970. *Kratki navuk jezičnice horvatske.* Kaj III: 3–4, 65–81.
5. Šojat, Antun 1970. *Kratki navuk jezičnice horvatske.* Kaj III: 10–49–65.
6. Šojat, Antun 1970. *Pravopis stare kajkavske književnosti.* Filologija 6, 265–283.

Šojat, Antun 1984. *Stara kajkavska leksikografija.* Skopje: Zbornik vo čest na Blaže Koneski, 253–269.

Šojat, Antun 1985. *Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika.* Rasprave zhavoda za jezik 10/11, 201–221.

Šojat, Antun 1992/3. *Hrvatski jezik u Sušnik-Jambrešićevu rječniku (1742.)*. Croatica XXIII/XXIV, 359–365.

Štebih, Barbara 2002. *Aneksni rječnik Ingaca Kristijanovića.* Filologija 38/39, 239–246.

Švaćko, Vanja 1991. *Napomene o terminu particip.* Rasprave ZHJ 17, 279–292.

Tafra, Branka 1993. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić.* Zagreb: Matica hrvatska.

Vince, Zlatko 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika.* Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Vončina, Josip 1989/9. *O normi hrvatskogaa kajkavskoga književnog jezika.* Suvremena lingvistika 27/28, 65–70.

Žepić, Stanko 1992. *Njemačko-hrvatski kontrastivniprojekt i njegova povijesna komponenta.* Bilten zavoda za lingvistiku 6, 26–28.

Žepić, Stanko 1995. *Deutsche Sprache in der Handschriftlichen kroatischen Grammatik von Ivan Vitković.* ZGB, 87–95.

Žepić, Stanko 1998. *Deutsche Grammatiken kroatischer Verfasser in der zweiten Hälfte des 18. Jahrjunderts.* Frankfurt am Main, Berilin, Bern, New York, Paris: Peter Lang.

Barbara Štebih: Kajkavska gramatika Ivana Vitkovića
Raspr. Inst. hrvat. jez. jezikosl., knj. 31 (2005), str. 329–353

Die Grammatik von Ivan Vitković

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel wird die handschriftliche Grammatik von Ivan Vitković *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deütschen Jugend verfasset* aus dem Jahr 1779. dargestellt. Es werden die Struktur der Grammatik, die in ihr beschriebene Sprache, das zugehörende Anhangswörterbuch und ihre Stelle unter den kajkavischen Grammatiken analysiert.

Ključne riječi: kajkavska gramatika, kajkavski književni jezik
Schlüsselwörter: kajkavian grammar, the kajkavian standard